

ШАБЛОНИ И СТЕРЕОТИПИ У ЛИКОВНОМ ИЗРАЗУ ДЈЕЦЕ У НАСТАВИ ЛИКОВНЕ КУЛТУРЕ

Весна Годоровић
Универзитет у Источном Сарајеву
Педагошки факултет у Бијељини
Оливера Мрковић

***Анстракт:** Различити ставови и пракса у настави ликовне културе у вези са појавом учесталог или сталног коришћења шаблона и стереотипа у дјечијем ликовном изразу, основно су теоријско полазиште овог истраживачког рада. Покушали смо испитати у којој мјери се прихвата шема као начин ликовног комуницирања својственог емоционалном доживљају дјетета, а у којој мјери је потребно избјегавати стереотипе као облике штетне за ликовни израз и развој дјетета. Истраживање је имало за циљ да прикупи податке, односно ставове учитеља о томе да ли и колико често примјењују шаблоне и стереотипе у настави ликовне културе и какав утицај они остављају на развој ликовног израста дјеце. У методологији је коришћено сервеј истраживање, дескриптивна и аналитичка метода, и анкетање затвореног типа. Иако је постављена претпоставка да ученици млађег школског узраста у великој мјери користе шаблон и шему као природан облик ликовне комуникације, истраживањем то није доказано. С друге стране, претпоставка да шаблони и стереотипи у настави ликовне културе негативно утичу на дјечије ликовно стваралаштво и њихов цјелокупни развој, такође није потврђена. Коначан закључак је да савремена настава ликовне културе подстиче разумевање и умјерену употребу ликовних симбола и шема специфичних за одређени узраст ученика, али да у исто вријеме развија и унапређује слободан и аутентичан ликовни израз дјеце.*

Кључне ријечи: шаблони и стереотипи, ликовни израз дјеце, настава ликовне културе.

Увод

Улога шаблона и шеме у ширем смислу има негативне ефекте по развој личности. Понекад ученик прибјегава шаблону како би се поистовијетио са другом или другарицом, поготово ако је друг похваљен од стране наставника. Ученик прибјегава пожељном облику ликовног изражавања. Уколико је наметнут неправилан став од стране наставника, ученик ће прибјећи пожељном облику умјетничког изражавања и никада неће изградити сопствени став. Он може да тежи чак и ка кичу, због тога је улога наставника у настави ликовне културе од непроцјењиве вриједности и доприноси укупном психофизичком развоју личности.

О шаблонима и стереотипима и њиховим утицајима можемо рећи да нема много истраживања. Последња истраживања у пољу умјетничког образовања код нас вршена су прије више од тридесет година (Карлаварис и Крагуљак, 1981; Карлаварис, Барат, Каменов, 1988) и указала су да се адекватним методама и пажљиво осмишљеним садржајима може утицати на развој ликовне креативности, креативног мишљења и на еманципацију личности ученика.

Зато се јавила потреба за новим истраживањем које је за предмет проучавања поставило шаблон и стереотип у контекст негативног утицаја на развоја ликовних способности – ликовне креативности и ликовно обликовног развоја код ученика млађег школског узраста у настави

ликовне културе. Шаблони и стереотипи се у настави ликовне културе најчешће користи да би се ученицима појаснио одређени ликовни задатак. Међутим, својом ограниченошћу и спутаношћу, то може да допринесе скучености и страху целокупног дјечјег искуства у сазнавању и спознавању свијета, што неоспорно утиче на интелектуални, морални и естетски развој ученика. Тако се не развија ни њихова визуелно-ликовна, а самим тим ни културно-естетска осјетљивост. Приликом активног посматрања умјетничког дјела развијају се ликовно-аперицијативне способности код дјеце што је веома важан задатак ликовног образовања јер доприноси бољој и суптилнијој перцепцији и рецепцији умјетничких дјела. Насупрот томе стоји шаблон, шема и стереотип. Самим тим развија се способност ученика за опажање облика, величина, свјетлина, боја у природи. Због свега наведеног сматра се да је важно и значајно истражити утицај стереотипа, шаблона и клишеа на подстицање развоја ликовних способности код ученика млађег школског узраста.

Развој креативности код дјеце основни је услов за слободно и оригинално ликовно изражавање. Основни проблем дефинисања креативности јавља се у тренутку одређивања шта је то што неки продукт, процес рада, личност и окружење чини креативним. Први критеријум за процјену креативности/стваралаштва јесте да буде различито од других, необично, нестереотипно, и то називамо дивергентним. То је основа стваралачке продукције на свим узрастима и на свим нивоима и према мишљењу Јасмине Шефер (2005: 38).

Постоје различита мишљења у методици ликовне културе у вези са третирањем појаве учесталог или сталног кориштења истих симбола, стереотипа у дјечијем ликовном изражавању, и она се крећу од прихватања шема као начина комуницирања или преношења поруке и емоционалног доживљаја својственог и дјетету и људској цивилизацији (у виду идеограма, симбола), до мишљења да се такве појаве не смију толерисати и да их треба на сваки начин избјећи у дјечјем ликовном изразу.

У дјечјем ликовном раду без изузетка ћемо наићи на појаву симбола и схема типичних за одређени степен развоја. Чак се и сама рана фаза дјечјег реализма назива и *фаза схеме*.

В. Ловенфелд (1947) у својој систематизацији развојних фаза такође наводи „предшематску“ или рану фигуративну фазу, која се још наводи и као фаза изражавања примарних симбола, те „шематску“ или фигуративну, односно фазу сложених симбола. У првој дјеца почињу разумијевати вриједност цртежа као јединствене форме комуникације и средства истраживања свијета. У „предшематској“ или фази примарних симбола почињу се јављати симболи људске фигуре који се у идућој фази развијају у стабилне концепте самог дјетета и свијета који га окружује. Сажет појам човјека дијете изражава идеограмски – не цртајући све дијелове тијела, него само најкарактеристичније који постаје симбол цијелог људског бића. Дакле први приказ људске фигуре у форми тзв. пуноглавца описује људску функцију у том узрасту најбитнију за дијете – комуникацију (глава са знацима лица је доминантна, а удови су накнадно додати линијски). За разлику од симбола у предшематској фази који се могу стално мијењати и модификовати из цртежа у цртеж, у шематској фази су симболи стални у својој форми, те добијају све више специфичних детаља, задржавајући већ раније усвојену и константну форму.

Ако се дјечја свијест развија у таквом правцу проналажења најлакшег и увијек истог, а прихватљивог рјешења, онда је неопходно осмислити методички приступ за проширивање схватања и разумијевања свијета уопште, кроз креативно промишљање о бројним и разноликим могућностима представљања доживљеног свијета. Ни у којем случају се не смије изричито забрањивати кориштење симбола, па и кад постају стереотипи, али се свакако мора наћи начин да се они својеволно престану користити. Треба наћи начине да се учеников ликовни израз од пуког стенографског осмишљавања мисли развије у креативно исказану богату и оригиналну ликовну мисао.

Став већине наставника је како „знати цртати“ значи моћи направити илустрацију истог квалитета као што је, рецимо, Дизнијев аниматор. То је погрешно, јер то ученици не могу постићи како због својих интелектуалних и психомоторичких могућности које су везане за њихову доб, тако и због свог слободног и аутентичног израза који на првом мјесту треба поштовати. Уз то,

ликовни квалитет или квалитетан ликовни рад далеко су од таквих илустрација, и тзв. уредности коју би жељели неки наставници.

Шаблонима, клишеима или стереотипима називамо израз (ликовни или неки други) који нема оригиналност ни индивидуалност аутора који се њиме користи, већ употребљава опште претпостављен, непромишљен и непроживљен систем знакова комуникације. Посезање за шаблоном, ослобађа његовог корисника напора за размишљањем; иза тога ће се сакрити особа која страхује да би његова различитост од других могла бити критички обиљежена.

Методологија истраживања

Предмет истраживања

У дјечијем ликовном раду без изузетка ћемо наићи на појаву симбола и шема типичних за одређени степен развоја, чак се и сама рана фаза дјечијег реализма назива фаза шеме.

Како бисмо доказали колико професори разредне наставе прибјегавају шаблонима и стереотипима у настави ликовне културе, поставили смо предмет истраживања:

Мјера у којој професори разредне наставе прибјегавају шаблонима и стереотипима у настави ликовне културе, односно прихватају чињеницу да су шеме, симболи и стереотипи, као што су сунце, цвијет, кућа и слично, природан облик дјечијег ликовног изражавања.

Циљ и задаци истраживања

Истраживање има за циљ да прикупи податке о мишљењима учитеља колико често и да ли примјењују шаблоне и стереотипе у настави ликовне културе.

Из циља произилазе следећи задаци истраживања:

1. Утврдити да ли се ученицима намећу шаблони и стереотипи као једино рјешење у ликовном изразу од стране учитеља.
2. Према мишљењу учитеља утврдити како шаблони и стереотипи у ликовном изразу утичу на дјечје ликовно стваралаштво и на цјелокупан емоционални развој.

Хипотезе истраживања

На основу постављеног циља и задатака овог истраживања и у складу са њима произилазе следеће хипотезе:

Прва хипотеза: *Претпоставља се да се ученицима не намећу шаблони и стереотипи у ликовном изразу у настави ликовне културе.*

Друга хипотеза : *Претпоставља се да ученици млађег школског узраста (од првог до трећег разреда основне школе) користе шаблон и шему као природан облик комуникације како би исказали своје емоције.*

Трећа хипотеза: *Претпоставља се да се ученицима не нуде готова рјешења у дјечијем стваралачком изразу.*

Четврта хипотеза: *Претпоставља се да је копирање у настави ликовне културе начин учења али да то представља и склоност ка кичу.*

Пета хипотеза: *Претпоставља се да шаблони и стереотипи у настави ликовне културе, негативно утичу на дјечје ликовно стваралаштво као и цјелокупан емоционални развој ученика.*

Методе, технике и инструменти истраживања

У раду је коришћено сервеј истраживање, дескриптивна и аналитичка метода. Примјењена техника је анкетирање затвореног типа. За потребе овог истраживања конструисан је анкетни упитник, као основни инструмент, који се састојао од 11 питања, те као такав остаје анониман како би се постигао што већи степен искрености и субјективности у одговорима. Анкетни упитник је намијењен учитељима – наставницима запосленим у основним школама на подручју општине Бијељина. Истраживање је спроведено у априлу и мају 2016. године.

Узорак истраживања

Истраживање је спроведено на подручју општине Бијељина у четири основне школе и то у :

- Основној школи „Вук Караџић“ Бијељина,
- Основној школи „Јован Дучић“ Бијељина,
- Основној школи „Свети Сава“ Бијељина,
- Основној школи „Кнез Иво од Семберије“ Бијељина.

У оквиру истраживања испитали смо укупно 102 учитеља, односно професора разредне наставе. Подаци су приказани у Табели 1.

Основна школа	Број испитаника	Број испитаника изражен у процентима %
ОШ. „Вук Караџић“	26	25,49 %
ОШ. „Јован Дучић“	15	14,71 %
ОШ. „Свети Сава“	28	27,45 %
ОШ. „Кнез Иво од Семберије“	33	32,35 %
УКУПНО	102	100 %

Табела 1.

Резултати истраживања

Намјера истраживања је проучити у којој мјери и на који начин професори разредне наставе подстичу развој ликовних способности – ликовне креативности и ликовно-обликовног развоја код ученика млађег школског узраста. Истраживање је спроведено на узорку од 102 професора разредне наставе у четири основне школе на подручју града Бијељине.

Осврнућемо се на постављене хипотезе. Добијеним резултатима које смо прикупили уз помоћ анкетног упитника закључићемо да ли су хипотезе потврђене или оспорене. Одговори учитеља које смо добили на постављена питања из анкете, помоћи ће у потврђивању хипотеза.

Прва хипотеза: *Претпоставља се да се ученицима не намећу шаблони и стереотипи у ликовном изразу у настави ликовне културе.*

Хипотеза је потврђена.

Можемо констатовати да је прва хипотеза потврђена, мада се највећи број учесника у анкети, на питање које се директно односи на употребу готових рјешења у настави ликовне културе, изјаснио са *можда*, чак 50 % ; а 46,08 % рекло је да то не чине. Њих четворо или 3, 92 % рекли су да ученицима нуде готова рјешења. Ако посматрамо остала питања и одговоре можемо констатовати да се професори разредне наставе труде да уз адекватан и осмишљен дидактичко – методички приступ на креативан начин ријеше ликовни проблеми.

Друга хипотеза: *Претпоставља се да ученици млађег школског узраста (од првог до трећег разреда основне школе) користе шаблон и шему као природан облик комуникације како би исказали своје емоције.*

Хипотеза није потврђена.

Хипотеза је оспорена на основу резултата истраживања. У циљу потврђивања ове хипотезе постављена су три питања. Да ли ученици прве тријаде чешће прибјегавају шаблонима и стереотипима у настави ликовне културе? На основу добијених резултата овог питања могли бисмо констатовати да је хипотеза потврђена, мада је највећи број одговора био *можда* 35,30% ,

потврдно је одговорило 34, 31% , а 30,39% изјаснило се да ученици прве тријаде, не прибјегавају шаблонима и стереотипима у настави ликовне културе.

Друго питање односило се на то да ли ученици често прибјегавају шаблонима и стереотипима у настави ликовне културе. С обзиром да се негативно изјаснило 29, 41%, а 37,25% рекло је да то ученици понекад чине, можемо констатовати, да је хипотеза оспорена јер ова два одговора чине 66,66% од укупног броја испитаних. То доводи до закључка да ученици не прибјегавају шаблонима и стереотипима у настави ликовне културе или то чине понекад. Потврдно је одговорило 16,67% а често је заокружило исто толико испитаника – 16,67%.

Треће постављено питање односило се директно на потврђивање или оспоравање ове хипотезе. Да ли је прихватање шаблона и шеме природан облик дјечје поруке као средства комуникације (кућа, сунце, срце, цвијет)? Највећи број анкетираних учесника 49,02 изјаснио се да прихватање шеме и шаблона није природан облик дјечје поруке као средства комуникације.

На основу оваквих резултата констатујемо да је хипотеза оспорена.

Трећа хипотеза: *Претпоставља се да се ученицима не нуде готова рјешења у дјечјем стваралачком изразу.*

Хипотеза је потврђена.

Хипотеза је недвосмислено потврђена. Мали број испитаника изјаснио се да учитељи нуде готова рјешења, свега 3, 92% или 4 анкетирана учесника.

Четврта хипотеза: *Претпоставља се да је копирање у настави ликовне културе начин учења али да то представља и склоност ка кичу.*

Хипотеза није потврђена.

На основу резултата истраживања, показало се да копирање у настави ликовне културе није начин учења али исто тако испитаници сматрају да то не представља склоност ка кичу. Њих 30,39% сматра да копирање у настави ликовне културе није начин учења, а 45,10% мисли да је то *можда* начин учења (питање број 7). Највећи број анкетираних мисли да употреба шаблона и стереотипа не представља склоност ка кичу, што закључујемо из питања број 8. На основу резултата истраживања констатујемо да је хипотеза оспорена.

Пета хипотеза: *Претпоставља се да шаблони и стереотипи у настави ликовне културе, негативно утичу на дјечије ликовно стваралаштво као и цијелокупан емоционални развој ученика.*

Хипотеза није потврђена.

На основу анкетног упитника, а имајућу у виду претходну хипотезу, која је недвосмислено оспорена, у којој се констатује да копирање у настави није начин учења, те да употреба шаблона и стереотипа не представља склоност ка кичу, пета хипотеза је на граници закључка оспоравања или потврђивања.

Најмањи број анкетираних 10, 78% сматра да одступање од шаблона и стереотипа може произвести у свијести ученика страх од разликовања од друштва. Закључујемо да су ученици слободни у свом изражавању, односно да не страхују од осуде околине или друштва да то није „ин“, односно не теже клишеима и стереотипима којима подлијеже већина. Професори разредне наставе су подијељеног мишљења око утицаја шаблона и стереотипа на развој креативности и индивидуалности, њих 50, 98% или 52 испитаника сматра да шаблони штетно утичу на развој креативности и индивидуалности, док 49,02% или 50 испитаника мисли супротно.

На последње питање у анкети учитељи су се изјаснили да на слободан развој дјечијег ликовног стваралаштва утиче неоптерећеност и радост стварања са највећим процентом од 39,22% и игра, са процентуалним учешћем од 23,53%. Насупрот томе, са незнатним процентом датих одговора учествовали су медији и шаблони и шеме као понуђено рјешење. Стога, можемо закључити да су дјеца неоптерећена у свом ликовном стварању и изражавању. Њихов психофизички развој није угрожен под утицајем стереотипа, шаблона и шеме.

Дискусија

Основни циљ истраживања је испитати утицај шеме односно стереотипа на развој личности путем примјене посебно осмишљених стратегија, метода и поступака који подстичу развој ликовних способности – ликовне креативности и ликовно-обликовног развоја код ученика млађег школског узраста у настави ликовне културе.

Разматрајући актуелне ставове и достигнућа на пољу ликовног образовања уочено је да се у литератури указује на изузетан значај и улогу умјетности и умјетничког васпитања за cjелокупан развој дјетета. У савременом систему васпитања и образовања, примарни циљ и задатак наставе ликовне културе јесте да његује продуктивне способности и њихово стваралачко изражавање и мишљење. Ликовним стварањем и изражавањем дијете кроз своје искуство дефинише и приказује свој однос према свијету који га окружује, према другим људима и према самом себи што све заједно утиче на његов емоционални и интелектуални развој. Међутим, да би настава ликовне културе развијала и друге способности које су важне за развој сваког дјетета, треба да, поред продуктивне, развија перцептивне и рецептивне способности.

У првом поглављу теоријског дијела скренута је пажња да оно што видимо, то и усвајамо. Оно што нисмо научили не можемо ни видјети односно препознати или уочити. Тако откривамо да, што више тога научимо гледати, то ће више тога постојати у нашој околини. Највиши степен визуелног квалитета остварује се у ликовном умјетничком дјелу, које због тога обавезно мора бити присутно на сваком часу ликовне културе. Стога је важно да савремена настава ликовне културе подстиче разумијевање визуелних ликовних симбола те да се умјетничко дјело постави у интересно подручје сваког ученика а не шаблон који код ученика неће пробудити жељу за откривањем. Приликом развијања што суптилније перцепције и рецепције ученици упознају поједине проблеме ликовне умјетности и на тај начин се оспособљавају да умјетничко дјело виде, разумију га и у њему уживају.

У теоријском дијелу указано је на још један важан сегмент у ликовном образовању, а то је креативност. Њен значај и свеукупна добит за читаво друштво уочен је још средином прошлог вијека, а осим у умјетности, присутна је и потребна у науци, на послу, раду, игри и у другим подручјима људског дјеловања. Несумњиво је да умјетност посједује креативне потенцијале и то је једна од њених примарних препознатљивих одлика. Дјечије ликовно истраживање има стваралачки карактер и многа истраживања у пољу умјетничког образовања указују да се адекватно изабраним садржајима у методикама ликовног васпитања и образовања може утицати на развој ликовне креативности, развој креативног мишљења и на еманципацију личности ученика. Може се закључити да се дјечја креативност може посматрати и проучавати из више углова, да је то непресушна тема и стални изазов за истраживаче. Свако дијете или човјек има стваралачки потенцијал у одређеној мјери и треба га подстицати. Стога је подстицање креативности код дјеце у основној школи примарни циљ наставе која треба да развија дјечије потенцијале.

За креативне особе се каже да су оригиналне, домишљате, флексибилне, спретне, те да су добри импровизатори и неконформисти. Креативне особе не морају нужно бити изнадпросјечне у погледу интелектуалних способности, нити креативност могу добити напорним менталним и физичким радом. Креативност је више питање духа, инспирације, домишљатости, питање човјекове маштовитости и слободе изражавања.

Мотивација је по себи изузетно важан педагошки циљ. Жељу за учењем и стварањем треба да подстиче сваки наставник понаособ. Ученици треба да заволе учење, да самостално уче и изван наставног процеса, да самоиницијативно читају књиге, свирају и сликају, јер је циљ наставе припремити ученике за самообразовање ван школе. Ученици ће учити и стварати из унутрашњих мотива, и тако развијати унутрашњу мотивацију која и јесте циљ васпитно-образовног процеса. У настави ликовне културе пожељно је развијати и подстицати и спољашњу и унутрашњу мотивацију. Један од важних сегмената за наставу ликовне културе је да наставник код ученика

приликом решавања ликовних проблема, код ученика развије вјеру у успјех, и самопоуздање, јер је то само по себи већ пола успјеха. Треба оспособити ученике да грешке не доживљавају као пораз него као изазов. Развијати код ученика атмосферу да је у школи стање успјеха и неуспјеха промјењљиво, зависно од уложеног труда. Из дугогодишње праксе и рада са дјецом, може се истаћи да је један од ефикаснијих мотиватора оцјена. У принципу дјеца се путем добре оцјене стимулишу и подстичу на рад. Добра оцјена мотивише, а лоша демотивише и утиче на рад и стваралаштво ученика у настави ликовне културе. Да би се овакве негативне последице избјегле код планирања садржаја за наставу ликовне културе пожељно је водити рачуна да садржаји/задаци не буду сувише ни лаки ни сувише тешки за ученике. Пожељно је пред ученике постављати садржаје ујмерене тежине, јер они на најбољи начин мотивишу ученике, и уложени труд их доводи до успјеха. Уз добру организацију часа и добру припрему наставника сваки наставни садржај и ликовни проблем ће бити успјешно ријешен, на обострано задовољство наставника и ученика. У току наставног часа ликовне културе потребно је ученике константно обилазити, упућивати, савјетовати и подстицати на рад односно од њих тражити максималан труд. Гледано са психолошког аспекта што више ученици уложе труда већи је и успјех. На крају морамо рећи да је код ученика истраживачка, необузdana, дивергентна мисаона активност, која је основа његовог креативног понашања и развоја, мотивисана неселективном радозналешћу за различите мотиве и садржаје. Све горе наведене чињенице наставник мора имати на уму, како би настава ликовне културе била што ефикаснија.

У теоријском дијелу наведено је да постоје различита мишљења у методици ликовне културе у вези са третирањем појаве учесталог или сталног коришћења истих симбола, стереотипа у дјечијем ликовном изражавању. Она се крећу од прихватања шеме као начина комуницирања или преношења порука и емоционалног доживљаја својственог и дјетету и људској цивилизацији (у виду идеограма, симбола), до мишљења да се такве појаве не смију толерисати, него и на сваки начин избјећи у дјечјем ликовном изразу. У дјечијем ликовном раду, без изузетка, најћи ћемо на појаву симбола и шема типичних за одређени степен развоја.

Међутим, постоји негативан аспект континуираног коришћења симбола. Осим што се симболи јављају као природан елемент у развоју ликовног изражавања дјете, они се почињу преузимати из других извора, често од одраслих, из медија, од вршњака и користити у властитим радовима. Разлог овој појави базира се на социолошко-развојном феномену који се јавља у дјетињству, а то је настојање дјетета да се уклопи у заједницу и идентификује са вршњачком групом, пријатељима. Међутим, прихватањем и подстицањем сталног коришћења наведених универзалних симбола развија се и склоност ка употреби једних те истих, готових рјешења, а онда из претходно наведених разлога, и туђих идеја и мисли у ликовном изражавању. Шаблон сам по себи није опасан али може да доведе до тога да особа прихвати шаблонски начин понашања у свим животним ситуацијама.

Закључак

У раду се разматра улога шаблона и стереотипа као и методички приступ и креативно промишљање у функцији подстицања ликовних способности код ученика млађег школског узраста у настави ликовне културе. Указано је на савремене тенденције у умјетничком образовању које истичу да је умјетност и процес учења у умјетности од виталног значаја за хармоничан развој сваког дјетета. У том контексту истакнуто је да настава ликовне културе треба да подржава и подстиче развој ликовних способности – ликовно-обликовни развој и креативност дјете. Чињеница јесте да се ликовно образовање може квалитетно спроводити само уколико се подједнако поклања пажња и продуктивним, и перцептивним и рецептивним ликовним активностима, при чему се развија продуктивно и рецептивно мишљење.

Претпоставке везане за ову тему произашле су из теоријског оквира који је дат у овом раду. Неке од датих хипотеза су потврђене, а неке нису и у супротности су са теоријским оквирима. Претпостављало се да ученици млађег школског узраста користе шаблон и шему као

природан облик комуникације, да би исказали своје емоције, међутим истраживањем то није доказано. Очекивало се да у неким случајевима копирање у настави може да буде и начин учења, као што понекад студенти ликовних академија копирају велике умјетнике и тако изучавају њихов рукопис и поступак како би стекли што квалитетније вјештине у техничком смислу али и начину размишљања одређеног умјетника. Тако рјечник младих и дјеце постаје обогаћен, а служи сасвим новом, аутентичном ликовном изразу. На сличан начин надарена дјеца, вођена властитим поривом да савладају вјештине цртања, сликања или моделовања, самостално одабирају да копирају интересантне приједлоге из свих области ликовног стваралаштва. Међутим, лако је разликовати оваква интересовања од негативних. Исто тако постоји у теорији мишљење да копирање може да води ка кичу јер појединац нема властити став или стил изражавања, међутим, истраживањем то није потврђено.

Пета претпоставка да шаблони и стереотипи у настави ликовне културе негативно утичу на дјечје ликовно стваралаштво као и цјелокупан емоционални развој ученика, на основу узорка није потврђена. У теоријском оквиру овог рада наводи се да се негативан аспект посезања за шаблонима и стереотипима огледа у томе да појединац нема властити став, укус, него тежи поистовјеђивању са другом, околином, друштвом. То се означава као страх од осуде друштва или појединца.

Литература

- Арнасон, Х. Х. (2003). *Историја модерне уметности*. Београд: Orion Art.
- Арнхајм, Р. (1985). *Визуелно мишљење*. Београд: Уметничка академија у Београду.
- Арнхајм, Р. (1998). *Уметност и визуелно опажање: психологија стваралачког гледања*. Београд: Универзитет уметности и Студентски културни центар.
- Баковљев, М. (1989). *Основи педагогије*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Barrett, T. (2004). Improving Student Dialogue About Art. *Teaching Artist Journal*, 2(2), 87–94.
- Бабић, А. (1978). *Проматрање ликовних дјела у основној школи*. Загреб: Школска књига.
- Беламарић, Д. (1987). *Дијете и облик*. Загреб: Школска књига.
- Богнар, Б. (2010). *Школа која развија креативност*. Преузето 23. маја 2015. са <http://kreativnost.pedagogija.net/mod/resource/view.php?id=4>
- Богнар, Ј., Матијевић, М. (2005). *Дидактика*. Загреб: Школска књига.
- Гарднер, Х. (1967). *Уметност кроз векове*. Нови Сад: Матица српска.
- Gardner, E., Winner, E., Kircher, M. (1975). Children's Conceptions of the Arts. *Journal of Aesthetic Education*, 9 (3), 60–77.
- Gardner, H. (1990). *Art Education and human development*. Santa Monica, CA: The Getty Center for Education in the Arts.
- Gibson, R. (2003). Learning to be on Art Education: Student Teachers Attitudes to Art and Art Education. *International Journal of Art & Design Education*, 22(1), 111–120.
- Goodman, N. (1976). *Languages of art: An approach to a theory of symbols*. Indianapolis, IN: Hackett Publishing.
- Dobbs, S. M. (1998). *Learning in and Through Art*. Los Angeles: J. Paul Getty Trust, Getty Publications.
- Duh, M., Zupančič, T. (2011). Metoda estetskog transfera. Opis specifične likovno-didaktičke metode. *Hrvatski časopis za odgoj i obrazovanje*, 13(1), 42–75.
- Duh, M., Čađan, B., Huzjak, M. (2012). *Quality and Quantity of Teaching Art Appreciation, The Effect of School Systems on Students Art Appreciation, Kvalitet i kvantitet učenja likovne aprecijacije*, Utjecaj školskih sustava na učeničku likovnu. *Hrvatski časopis za odgoj i obrazovanje*, 14(3), 625–655.
- Duh, M., Korošec-Bowen, A. (2014). The Development of Art Appreciation Abilities of Pupils in Primary School. *The New Educational Review*, 35(2), 42–55. Toruń: Marszałek.
- Ђорђевић, Б. (1979). *Индивидуализација васпитања даровитих*. Београд: Просвета и Институт за педагошка истраживања.

- Ђорђевић, Ј. (2000). *Реформни педагошки покрети у 20. веку*. Београд: Учитељски факултет.
- Eisner, W. E. (1972). The Promise of Teacher Education. *Art Education*, 25(3), 10–14.
- Eisner, W. E. (2002). *The Arts and the Creation of Mind*. New Haven & London: Yale University Press.
- Enciklopedijski leksikon: Mozaik znanja* (1973). Ur. Danko Grlić. Beograd: Interpres
- Efland, A. D. (2002). *Art and Cognition - Integrating the Visual Arts in the Curriculum*. New York: Teachers College, Columbia University Pres.
- Jeffers, C. (2000). Drawing on Semiotics: Inscribing a Place between Formalism and Contextualism. *Art Education*, 53(6), 40–45.
- Јоксимовић, А., Вујачић, М., Вучетић-Лалић, Н. (2010). Специфичност наставе ликовне културе и потреба за индивидуализованим приступом ученику. *Настава и васпитање*, 59(2), 191–204.
- Карлаварис, Б., Чамо-Лорбек, Е., Примовић, К., Малуцков, П. (1975). *Праћење ликовног развоја уметничких ученика*. Нови Сад: Центар за ликовно васпитање деце и омладине Војводине..
- Карлаварис, Б. (1991). *Методика ликовног одгоја 1*. Ријека: Хофбауер п.о.
- Карлаварис, Б., Барат, А., Каменов, Е. (1988). *Развој креативности у функцији еманципације личности путем ликовног васпитања*. Београд: Просвета.
- Карлаварис, Б., Крагуљац, М. (1981). *Развијање креативности путем ликовног васпитања у основној школи*. Београд: Просвета.
- Квашчев, Р. (1976). *Психологија стваралаштва*, Београд: Издавачко-информативни центар студената.
- Кокс, М. (2000). *Дечји цртежи*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Копас-Вукашиновић, Е. (2005). Осужење креативности у ликовном изразу првака. *Зборник Института за педагошка истраживања*, 37(2), 82–98.
- Квашчев, Р. (1976). *Психологија стваралаштва*, Београд: Издавачко-информативни центар студената.
- Крагуљац, М., Карлаварис, М. (1970). *Естетско процењивање у основној школи*. Београд: Уметничка академија у Београду.
- Кушчевић, Д. (2011). *Преференције ученика млађег школског узраста према ликовној умјетности 20. стољећа у настави ликовне културе*, необјављена докторска дисертација. Сарајево: Универзитет у Сарајеву, Педагошки факултет Сарајево.
- Максић, С. (2006). *Подстицање креативности у школи*. Београд: Институт за педагошка истраживања.
- Милинковић, З. (1997). Структурирање естетичког васпитања и естетског образовања у школи. *Настава и васпитање*, 52(2–3), Београд, 203–210.
- Пивац, Д., Кушчевић, Д. (2004). Мјесто и улога ликовне културе у наставном плану нижих разреда основне школе. *Напредак*, 145(4), 462 – 475.
- Robinson, K. (1999). *All Our Futures: Creativity, Culture and Education* (The Robinson Report). National Commission on Creativity, Education and the Economy, UK Government.
- Ружић, Б. (1959). *Дјеца цртају*. Загреб: Школска књига.
- Savva, A. (2003). Young Pupils' Responses to Adult Works of Art. *Contemporary Issues in Early Childhood*, 4(3), 300–313.
- Филиповић, С. (2009). *Развој схватања о дечјем ликовном стваралаштву и могућностима васпитно-образовног деловања на њега*, необјављена докторска дисертација. Бања Лука: Универзитет у Бањој Луци, Академија умјетности
- Филиповић, С. (2011). *Методика ликовног васпитања и образовања*. Београд: Универзитет уметности у Београду, Клетт.
- Филиповић, С. (2014). Ликовна педагогија – актуелна питања, дилеме и перспективе – Званични образовни стандарди у области ликовне културе за крај обавезног образовања – како превазићи недостатке. *Култура*, 142. 243–261
- Huzjak, M. (2006). Darovitost, talenat i kreativnost u odgojnom procesu. *Odgojne znanosti*, 8(1), 289–300.

- Хаџи-Јованчић, Н. (2010). Улога наставе уметности у светлу савремених тенденција у општем образовању. *Иновације у настави*, 24(4), 14–22.
- Хаџи-Јованчић, Н. (2012). *Уметност у општем образовању: Функције и приступи настави*. Београд: Учитељски факултет, Клетт.
- Шефер, Ј. (2000а). Коришћење игара за развијање креативности ученика. *Настава и васпитање*, 3, 447–457
- Шефер, Ј. (2000б). *Креативност деце: проблем вредновања*. Београд: Институт за педагошка истраживања и Виша школа за образовање васпитача у Вршцу.

PATTERNS AND STEREOTYPES IN CHILDREN'S ART EXPRESSIONS

Summary

Different attitudes and practice in teaching Art according with frequent or constant appearing of using patterns and stereotypes in children's art expressions are fundamental theoretical starting point of this research paper.. We tried to examine to which extent scheme is acceptable as a way of art communication for children's emotional experience and to which extent it is necessary to avoid stereotypes as shapes harmful for art expressions and development of the child. The aim of the paper is to collect data, in other words, teacher's attitudes about using patterns and stereotypes in teaching Art. And what is the influence of it on the development of art's expressions for children? The survey researching is used in the methodologies well as descriptive and analytical method and survey .Although the set assumption is that young pupils in school are using patterns and scheme as natural shape of art communication, this research is not approving it. On the other hand, the assumption that patterns and stereotypes in the teaching Art are harmful for children's creativity and its overall development is not proved, as well. The final conclusion is that contemporary teaching Art encourage understanding and moderate using of art symbols and schemes specified for certain age of the pupils but at the same time develops and improves free and authentic art expressions of the children.

Key words: *templates and stereotypes, artistic expression of children, teaching Art*